ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردستان – عێراق

پڕۆژەی دەستووری
هەرێمی کوردستان - عێراق

ئامادەکردن و وەرگێڕانی:

لیژنەی پێداچوونەوەی

پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان – عێراق

2006/8/22 زایینی

31 خەرمانان **2706** کوردی

بەناوی خوای بەخشندە ومیهرەبان

دیباجە

ئێمە، گەلی کوردستان- عێراق، ئەو گەلەی بە دەیان ساڵ ستەم وزۆرداریی ئەو رژێمە دیکتاتۆریانەی چەشتووە کە زۆر بە خەستی دەسەڵاتیان لەدەست خۆ چڕکردبۆوە، وبەشێوەیەك ئازادییان لێداماڵیبووین ولەو مافە سروشتیانەیان بێبەش کردبووین کە خوا بەئادەمیزادی بەخشیوون وئەو مافە شارستانی وسیاسی وئابووری وکۆمەڵایەتی ورۆشنبیریانەی مرۆڤ کە لە بەڵێننامە نێودەوڵەتیەکاندا دانیان پێدانراوە، بۆ ئێمەیان بەزۆر زانی.

پێشتریش بووین بە قوربانی بەرژەوەندیە نێودەوڵەتیەکان، کاتێ بێبەشکراین لەوەی بە خواهیشتی خۆمان بریار لەسەر چارەی خۆنووسین بدەین وپێگەی سیاسی ویاسایی خۆمان دەستنیشان بکەین، بە پێچەوانەی ئەو گەلانەی دوای جەنگی جیهانی دووەم، سوودمەندبوون پشت بە چواردە بنەماکەی سەرۆکی ئەمریکی ئەودەم "ویدرۆ نیلسۆن"، لە ئیمبراتۆریەتی عوسمانی داماڵان.

ئەوەبوو کاتێ لە ساڵی **1920**، رێکەوتنامەی سیڤەر لە مادەکانی **62**و**63**و**64** یدا دانی نا بەمافی کورد لەبریاردان لەسەر چارەی خۆنووسین، بە رێکەوتنامەی لۆزان لە ساڵی **1923** ئەو مافە سڕایەوە. کاتێکیش لیژنەی لێکۆڵینەوەی کۆمکاری نەتەوەکان ـ عصبە الامم ـ بۆی دەرکەوت کەوا کوردستانی باشوور، کەلەدواتردا بە کوردستانی عێراق ناوبرا، رۆژێك لە رۆژان بەشێك نەبووە لە عێراقی عەرەبی وداوا وداواکاریەکانی وڵاتە دراوسێکان هیچ بەڵگەنامەیەکی مێژوویی پشتڕاستیان ناکەنەوە وئەو کتێب

ونەخشانەی مێژوونووس وجوگرافیناسە کۆنەکانی عەرەب کێشاویانن ونەخشەکانی سەدەی شازدەم وبیستەمی ئەوروپاییەکان بەدرۆیان دەخەنەوە وبۆیان دەرکەوت سنووری عیراق، لەباکوورەوە لە چیای حەمرین تێپەرناکات وکوردستان هەرگیز بەشێك لە ئەنادۆڵ نەبووە، ئەمەش داوای داواکاران رەت دەکاتەوە. سەرەڕای ئەمەش بێ راوەرگرتن وراپرسی ئێمە ولەبەر هەندێ بەرژەوەندی نێودەولەتی، کوردستانیان بە عێراقی عەرەبیەوە لکاند.

کاتێکیش حکومەتی عیراق لە لێدوانی لێدوانی 30مایسی 1932یدا بە نیوەچڵی دانی نا بە لانی کەمی مافەکانمان ، وپابەندیەکەشی سروشتی نێو نەتەوەیی هەبوو، کە ماددەی دەیەمی قەدەغە دەکات بەبێ پەسەندکردنی زۆرینەی ئەندامانی کۆمکاری نەتەوەکان ئەو پابەندیە هەموار بکات یان لاییەرێت، وهەرچەندە پابەندیەکەی حکومەتی عێراق لەڕووی نەتەوە یەکگرتووەکان، لەدوای دامەزراندنیدا کارابوو ودەبوایە جێبەجێ بکرێت، بەڵام وەك مەرەکەبی سەر کاغەز مایەوە.

بە درێژایی هەشتا ساڵ، سیاسەتی داپلۆسین، ساڵ بەساڵ، لەزیادبوون دابوو وهیچ یەك لەو دەق وحوکمانەی لەجاڕی گەردوونی وبەڵێننامە نێونەتەوییەکان دا هاتبوون وبەشانوباڵی دادپەروەری ویەکسانی وهاوبەشی وئازادی وهەلی یەکسانیان دا هەلدەدا ودەخرانە ناو دەستوورە یەك لە دوای یەکەکانی عیراق, لە دەستووری ساڵی 1925 ەوە بەرەو دەستوورەکانی 1958و1964و1968و 1970 وتا دەگاتە پرۆژەی دەستووری 1990وە ئەو سیاسەتەیان ڕا نەگرت ونە رادەشیان بۆ دانا. بەڵکو حکومەتە یەك لەدوای یەکەکان گشت هێڵێکی سووریان بەزاند وبەخۆگێلکردن لە مافە نەتەوەییەکانمان نەوەستان، بەڵکو گەیشتە قۆناغی تاوانەکانی ئەنجامدانی لەناوبردنی بەکۆمەڵ وپاکتاوکردنی رەگەزی، وسیاسەتەکەیان گەیاندە خاپوورکردنی نزیکەی 4500 گوند وگۆڕینی دیمۆگرافی شوێنی باب وباپیران لە بەشێکی زۆری کوردستان، لە رێگەی راگوێزانی زۆرەملێی هاولاتیانی کوردستان لەو شارو دێیانەی بەپێوە مابوون

وبەرخاپوورکردن نەکەوتبوون وناچارکردنیان بۆ ئەوەی نەژادی خۆیان بگۆڕن وپەیرەوکردنی سیاسەتی پاکتاوکردنی جەستەیی بە بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی لە شاری هەڵەبجەی شەهید وناوچەکانی بالیسان وبادینان ودەیان شوێنی دیکە وهەزاران گەنجی کوردی فەیلی، بەرەو مەرگ، بۆ ناو گێلگەکانی ئەزموونی کیمیاوی وگۆڕی بە کۆمەڵ راگوێزران، دوای ئاوارەکردنی خاوخێزانیان بۆ دەرەوەی عێراق ولێسەندنەوەی ولاتنامەی عیراقی، وبەدوایەوە دەستکرا بە هێرشی لەناوبردنی بارزانیان وهەڵمەتەکانی ئەنفالکردن وزیاتر لە **182000** مەردمی سڤیلی بێ چەك لە لاو وپیر وئافرەت ومنداڵی تێدا بوون بە قوربانی.

ئەو دڵڕەقیەی بەرامبەرمان بەکارهاتووە وئەو داپلۆسین وزۆرداری ولەناوبردنەی کە زمانی فەرمانڕەوایانی عێراق بوو لەگەڵماندا گیانی شۆڕشگێڕی پێبەخشین وگڕی سەرهەڵدانە یەك لەدوای یەکەکانی لە دڵماندا هەڵگیرساند وژیلەمۆی ئەوبلێسەیەی باوك و باپیران خستیانە ئەستۆ لەسەر ڕێبازی بەرگری لەخۆکردن وشەڕی پارێزگاری لە بوون، گەش کردەوە وبۆ وەلامدانەوەی غەریزەی مانەوە لەژیاندا، بە درێژایی هەشتا ساڵ شۆڕش وڕاپەڕین وسەرهەڵدانەکانمان بە دوایەوەدا هاتن. لەو ماوەیەشدا هەر کاتێك تروسکەی هیوایەك هاتبێتە ئاراوە، سەرکردەکانمان دریغیان نەکردووە لە دەست درێژکردن بۆ ئاشتی. بەلام ئەو فەرمانڕەوا یەك لەدوای یەکانەی هاتنە سەر تەختی حوکمڕانی، هەمیشە پیشەیان جارێك ستەم وجارێك پاشگەزبوونەوە بوو لە بەڵێنەکانیان.

ئەمە بوو کرۆکی سیاسەت ونەریتی ڕێبازیان، چاکترین بەڵگەش پاشگەزبوونەوەکەی ڕێکەوتن نامەی حوزەیرانی ساڵی **1966** وخۆدزینەوە لە ڕێکەوتنامەی ئاداری **1970** ومۆرکردنی ڕێکەوتنە شوومەکەی جەزائیری ئاداری **1975** بوو، کە ڕێخۆشکەر بوو بۆ زاڵبوون بەسەر بزاڤی ئازادیخوازی گەلەکەمان، کە ئەگەرچی بۆ ماوەیەك ڕۆشنایی کپ بۆوە، بەلام تا هەتایی نەبوو چونکە دوای چەند

مانگێك بەتوندی هەڵگیرسایەوە وتاجە گوڵێنەکەشی راپەڕینی بەهاری **1991** بوو کە کۆڕەوە ملیۆنیەکەی بۆ وڵاتە دراوسێکانی بەدواوەدا هات، و ویژدانی جیهانی هەژاند ولەسەروبەندیەوە لە **5**/نیسانی**1991**دا بریاری ئەنجومەنی ئاسایشی ژمارە **688** دەرچوو، کە لە ئەنجامیدا وڵاتانی هاوپەیمانی جەنگی دووەمی کەنداو ناوچەی ئارامیان لە کوردستاندا دامەزراند وبووە پەتی دەربازبوون ولەدوارۆژێکی نادیاری رزگارکردین.

ئەم هەلە زێرینەمان قۆستەوە و یەکەم هەڵبژاردنی پەرلەمانمان لە **1992/5/19**، ئەنجامدا ولە **1992/7/5**، یەکەم حکومەتی لێ هاتەکایەوە، ودەسەڵاتی دادوەری داندرا لەدواجار، بریاری پەرلەمانی یەکلایەنە دەرچوو بە جاردانە بەناوبانگەکەی بۆ فیدرالی وهەڵبژاردنی پەیوەندی فیدرالی بۆ کوردستان لەگەڵ هەر حکومەتێکی ناوەندی عیراقی وبوونی عیراق بە وڵاتێکی کۆماری، فیدرالی، دیموکراسی، پەرلەمانی، وفرە لایەنە. ئەمەش بەپێی مافی رەوامان لە بریاردان لەسەر چارەی خۆنووسین، بەپشت بەستن بە پەیمانی نەتەوەیەکگرتووەکان وبەڵێنامەی نێونەتەوەیی بۆ مافە شارستانی وسیاسیەکان وپەیمانی نێونەتەوەیی بۆ مافە ئابووری وکۆمەڵایەتی وروناکبیریەکان، کە ساڵی **1966** لە نەتەوەیەکگرتووەکان دەرچوونە وعیراقیش لە **1971/1/25** چۆتە پاڵیانەوە.

کاتێ عیراق ئازادکرا لەدەست رژێمی دیکتاتۆری دڕندە وبریاری یاسای بەڕێوەبردنی عیراق بۆ قۆناخی گواستنەوە دەرچوو، بەدامەزراندنی دەولەتی عێراقی فیدرالی ولەدواجار، لەسەر هەمان بنەما دەستووری هەمیشەیی عیراق داندرا، جارێکی دی ئومێدمان نوێ بۆوە.

پەسەندکردنی دەستووری فیدرالی لەلایەن زۆرینەی گەلی عێراقەوە لە راپرسیەکەی رۆژی **2005/10/15**دا، دروستیی هەلبژادنی گەلی کوردستان ودروستی دەستنیشانکردنی سیستەمی فەرمانرەوایی گونجاو بۆ عیراقێکی پێکهاتوو لە دوو نەتەوی سەرەکی کورد وعەرەب، لەگەڵ نەتەوەکانی تورکمان وکلدان وئاشووری وئەرمەن

وئايينە هەمەجۆرەكانی وەك ئيسلام ومەسيحی وئێزدی وصوبی ومەندايی، كە خێروبێری لە دامەزرانی دەولەتێكی فيدرالی بەدی دێت كە توكمەتر وشياوتر بێت بۆ هێنانەدی دادپەروەری وئاسايش وهێمنی وئازادی وديموكراسی ودادپرسی لە نێوان پێكهاتە نەتەوەيی وئايينيەكانيدا.

بۆيە، لە هەستكردنمانەوە بەو داپلۆسين وجەزرەبە وجەور وستەمەی نەوەكانمان چەشتوويانە ولەرێزگرتنمانەوە بۆ سەركردەكانی هێمای بزاڤی ئازاديخوازی كوردستانی وخەباتگێرە پێشمەرگەكانی وئەو شەهيدانەی گيانيان بەختكرد لە پێناو ئازادی گەلی كوردستان ومافە رەواكانی بە مافی چارەی خۆنووسين ولە پێناو ديموكراسی بۆ عيراق، ولە دانپێدانمانەوە بە رەوايی ئەو ئامانجانەی لە پێناوياندا خەباتيان كردووە ولە رۆشنايی بنەماكانی جاری گەردوونی مافی مرۆڤ وئەو پەيمان وبەلێننامە نێونەتەوەييانەی پەيوەستن بەو ئامانجانەوە وبۆ هێنانە كايەوەی كۆمەلگايەكی ديموكرات لە هەرێمی كوردستان كە دامەزراوبێت لەسەر دادپەروەريی كۆمەلايەتی ومافە سەرەكيەكانی مرۆڤ وكراوەبێت لە سەر پێكهاتە نەتەوەيی وئايينيەكانی وتواناكانی هاولاتيانی بخاتەگەڕ ولە كوردستانی عيراق هەرێمێكی يەكگرتوو وديموكرات بێنێتە كايەوە كە هاوكار بێت لە بنياتنانی عيراقێك كە ويست وبژاردەمان لە گەل ويستی سەرجەم پێكهاتە نەتەوەييەكانی گەلی عيراق وهێزە سياسيە نيشتمانپەروەكانی يەكدی بگرنەوە، بەمەرجێ فيدرالی وديموكرات وپەرلەمانی بێت وبڕوای بە فرەلايەنە ومافەكانی مرۆڤ هەبێت.

لە بەر گشت ئەم هۆكارانە, ئەم دەستوورەمان هێنا كايەوە.

دەروازەی یــەکــەم
بنەمــــا ســـەرەکـــیەکــــان

ماددەی 1:

هەرێمی کوردستان، هەرێمێکی (فیدراله) لە دەوڵەتی عێراقی فیدراڵدا، کە سیستمه سیاسیەکەی کۆماریو پەرلەمانیو دیموکراسییە پشت بە بنەمای فرە لایەنی سیاسیو ئالوگۆڕکردنی ئاشتیانەی دەسەڵاتو بنەمای لێك جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان دەبەستێت.

ماددەی 2:

یەکەم: کوردستان-عێراق، لە پارێزگای دهۆك، بە سنووری کاگێڕیی ئێستایوسنووری کارگێڕیی پێش ساڵی 1968ی پارێزگاکانی کەرکوكو سلێمانیو هەولێرو قەزاکانی ئاکرێو شێخانو شەنگارو تەلەعفەرو تلکێفو قەرەقۆشو ناحیەی زومار وباشیقه وئاسکی کەڵەك، لە پارێزگای نەینەواو هەردوو قەزای خانەقینو مەندەلی، لە پارێزگای دیالەو قەزای بەدرەو ناحیەی جەسسان لە پارێزگای واسیت بەسنووری کارگێڕیی ساڵی 1968، پێکدێت.

دووەم: بۆ دیارکردنی سنوری کارگێڕی هەرێمی کوردستان، پشت بە ماددەی140ی دەستوری فیدراڵی دەبەسترێت.

سێیەم: ڕۆڵەکانی ئەو ناوچانەی لە هەرێمی کوردستان دابڕێندراوون، هەر کاتێ بەپێی حوکمی مادده (140)ی دەستوری فیدراڵی گەڕاندرانەوه بۆی، ئەو کاتە وەکو

هەموو ڕۆڵەکانی گەلی کوردستان سوودمەند دەبن بە یەکسانیی لەو ماف و ئەرك وئەو دەستەبەریانەی لەم دەستوورەدا دەقنووس کراوون.

ماددەی :3

نابێ هەرێمێکی نوێ لەناو سنووری هەرێمی کوردستان-عیراقدا، دروست بکرێت.

ماددەی :4

یەکەم: گەل سەرچاوەی دەسەڵاتەکانەو بنچینەی ڕەوایەتییانەو لە ڕێگای دامەزراوە دەستوورییەکانیەوە پیادەیان دەکات، ودەستووری هەرێمی کوردستان و یاساکانی، سەروەرتر وبالاًترن لەو یاسایانەی لەلایەن حکومەتی عێراقەوە دەردەچن، جگە لەو بوارانەی تایبەتن بە دەسەڵاتی حکومەتی عێراق کە لە ماددەی **110**ی دەستوری کۆماری عێراقی فیدراڵدا، هاتوون.

دووەم: هەر کاتێك یاساکانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ یاساکانی دیکەدا ناکۆك بوون، دەبێ دادگاکانی کوردستان پابەندبن بە پیادەکردنی دەستور و یاساکانی کوردستان، ئەگەر یاساکە لەلایەن پەرلەمانەوە هەڵنەوەشێندرابێتەوە, یان هەموار نەکرابێت, یان لەلایەن دادگای دەستوورییەوە پووچەڵ نەکرابێتەوە.

ماددەی :5

پەرلەمانی کوردستان بۆی هەیە هەر یاسایەکی کۆماری عێراقی فیدراڵ، و لە دەسەڵاتە دیارکراوەکانی ماددەی **110** ی دەستووری فیدراڵدا نەبن، بخاتەکار، ئەگەر ئەو یاسایە لە بەرژوەندی گەلی کوردستاندا بێت، ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی :6

یەکەم: گەلی کوردستان-عیراق پێك هاتووە لە کوردو نەتەوەکانی دی (تورکمان، کلدان، ئاشوری، ئەرمەن و عەرەب) لەوانەی بە پێی یاسا، هاوڵاتی هەرێمن.

دووەم: دەسەڵاتەکانی هەرێم، بۆیان هەیە مافی هاوڵاتیبوون لە هەرێمدا، بە پێی یاسا ڕێک بخەن.

ماددەی:7

ئەم دەستووره جەخت لەسەر ناسنامەی موسڵمانێتی زۆرینەی گەلی کوردستان دەکات وبنەماکانی شەریعەتی ئیسلام یەکێکن لە سەرچاوه سەرەکیەکانی یاسادانان، هەر وەها تەواوی مافە ئاینییەکانی مەسیحیو ئێزدیو هی دیکە لە ئازادیی باوەڕ وپیادەکردنی ئایین دەستەبەر دەکات.

ماددەی:8

گەلی کوردستان- عێراق مافی دیارکردنو بڕیاردانی چارەنووسی خۆی هەیە. بەپێی ئەم مافەش ئازادە لە دیارکردنی پێگەی ڕامیاری وبەدیهێنانی گەشەی ئابوریو کۆمەڵایەتیو ڕۆشنبیری خۆیدا ، یەکگرتنی ئازادانەی لەگەڵ عێراقدا بە گەلو خاك وسەروەری هەڵبژاردووه، ئەمەش بەستراوه بە پابەندبوون بە دەستوری فیدراڵی وسیستەمی فیدراڵیو پەرلەمانیو دیموکراتیو فره لایەنی وریزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ بە تاكو کۆمەڵیەوه، وبۆی هەیە چاو بگێرێتەوه بەم هەڵبژاردنەی، بۆ دیارکردنی پاشەڕۆژ و پێگەی سیاسی خۆی لەم بارانەی خوارەوەدا:

یەکەم: پێشێلکردنی شکۆمەندیی دەستوری فیدراڵی، کە وەك پاشگەزبوونەوەیەك دابندرێت لە پابەندبوون بە سیستەمی فیدراڵی یان بنەما بنچینەییە دەستوریەکان لە دیموکراسیو مافەکانی تاكو بەکۆمەڵی مرۆڤ.

دووەم: پەیڕەوکردنی سیاسەتی جیاوازی ڕەگەزیو گۆڕینی باری دیموگرافی کوردستان، یان کارکردن بۆ هێشتنەوەی شوێنەوارو ئاکامەکانی پێشووی ئەم سیاسەتە، کە بە پاشگەزبوونەوه لەو پابەندبوونە دەستوورییەی لە ماددەی **140**ی دەستوری فیدراڵیدا هاتوون، دابنرێت.

ماددەی : 9

مافێکی بنچینەییو دەستووری هەرێم دەبێت:

یەکەم: وەرگرتنی بیرو ڕای هەرێم, بەر لە مۆرکردنی هەر گرێبەستو ڕێککەوتنێك لەنێوان حکومەتی فیدراڵی وهەر دەوڵەتێك یان لایەنێکی بیانیی پەیوەست بێت بە بارو دۆخ, رەوش, یان مافەکانی هەرێمی کوردستان کە ئێستا هەن, یان لە داهاتوودا دەبن.

دووەم: هەرێم بۆی هەیە لە سنوری دەسەڵاتیدا بۆ دەرکردنی ئەو یاسایانەی، لەدەرەوەی دەسەڵاتە دیارکراوەکانی حکومەتی فیدراڵن، لەگەڵ حکومەتەکانی هەرێمی دەوڵەتە بیانیەکان ڕێکەوتنامە مۆر بکات.

سێیەم: هەرێم بۆی هەیە لە سنووری دەسەڵاتی دەرکردنی ئەو یاسایانەی لە دەرەوەی دەسەڵاتە دیارکراوەکانی حکومەتی فیدراڵین ، بەرەزامەندی حکومەتی فیدراڵی گرێبەستی ڕێکەوتنامە مۆر بکات، کە نابێ ئەویش بەبێ پاساوی یاسایی دڵنیاکار ڕەزامەندی نەنوێنێت.

ماددەی : 10

مافێکی دەستوری وبنچینەیی هەرێمە کە :

یەکەم: بەشێکی دادپەروەرانەی لە داهاتەکانی فیدراڵی هەبێت، کە بنەمای هاوشانیو ڕێژەی دانیشتوانو لەبەر چاو گرتنی بەسەرهاتەکانی کوردستان لە سوتاندنو ڕووخاندنو بێ بەشبوونی گەلەکەی لە مافەکانی بەدرێژایی ڕژێمەکانی فرمانرەوایی پێشوو.

دووەم: هاوبەشی کردنی لە پۆستو فەرمانبەرایەتییەکانی فیدراڵی بەشێوەیەکی هاوشانو ڕێژەیی.

سێیەم: پلە فەرمانبەرێتیەکانی فەرمانگەکانی فیدراڵی لە هەرێمی کوردستاندا بە هاوڵاتیانی هەرێم بسپێردرێت.

ماددەی: 11

شاری هەولێر، پایتەختی کوردستان-عیراقە، پەرلەمانیش بۆی هەیە شارێکی دیکەی هەرێم بکاتە پایتەخت.

ماددەی: 12

یەکەم: هەرێمی کوردستان ئاڵایەکی تایبەت بەخۆی هەیە ولەتەك ئاڵای کۆماری عیراقی فیدرالدا هەڵدەدرێت ودروشم وسرودی خۆی هەیە وجەژنی نەتەوایەتی نەورۆزە وئەمەش بە یاسایەك رێکدەخرێت.

دووەم: ئاڵای کوردستان لە سوور ، سپی، وسەوز پێك دێت وخۆرێکی زەردی بیست ویەك تیشکی لە ناوەندیەتی.

سێیەم: مەدالیەو نیشانەکان و پشووە فەرمیەکان بەپێی یاسا ڕێك دەخرێن.

ماددەی:13

هەرێمی کوردستان، هێزێکی بەرگریکاری پێشمەرگەی هەیە، بۆ پاراستنی هەرێم، وپێکهاتە وئەرك وکاروفەرمانەکانی، بە یاسا رێکدەخرێن، ونابێ میلیشیای چەکداری، لە دەرەوەی کەمەرەی یاسادا، پێك بهێندرێت.

ماددەی:14

یەکەم: کوردیو عەرەبی، دوو زمانی فەرمین لە هەرێمدا، وئەم دەستورە مافی هاولاتیانی هەرێم لە فێرکردنی رۆڵەکانیان بە زمانی دایك، وەك تورکمانیو سریانیو ئەرمەنی، لەدەزگا حکومیەکانی خوێندندا ، دەستەبەر دەکات، بەپێی ڕێککاریە پەروەردەییەکان.

دووەم: لە پاڵ زمانی کوردیو عەرەبیدا، زمانی تورکمانیو سریانی، دوو زمانی فەرمین لەو یەکە کارگێڕییانەی کە ئەوانەی پێی دەئاخڤن چڕیی دانیشتوانیان پێکدێنن، ئەوەش بە یاسا ڕێکدەخرێت.

سێیەم: بۆ دیارکردنی زمانی فەرمی، ئەگەر بواری یاسایی بۆ بەکارهێنانی لە هەرێمدا لە ئارادابوو، پشت بە ماددەی 4ی دەستووری فیدرالی دەبەسترێت.

ماددەی 15:

هەرێمی کوردستان پشت بە سیستەمی ئابووری ئازاد دەبەستێت وڕێگا بە قۆرخکردن و چەوسانەوە نادرێت وکێبرکێی ئازادو ڕەواش، دەستەبەر دەکرێت.

ماددەی 16:

حکومەتی هەرێم،لەسەر بنەما ئابووریەکانی سەردەم چاکسازی ئابووری هەرێم دەگرێتە ئەستۆ لە پێناو زیندووکردنەوەی ژێرخانی ئابووریی وگەشەپێدان وهاندانی وەبەرهێنان لە هەموو کەرتە جیاکاندا. ئەمەش بەپێی یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی 17:

یەکەم: سامانی گشتی لە هەرێمدا مولکی گەلی کوردستانە وحوکمەکانی تایبەت بە پاراستن وبەرێوەبردنی ومەرجەکانی رەفتار لەسەرکردن وئەوسنوورەی دەکرێ دەست لە بەشێکیان هەلبگیرێت، بە یاسا رێك دەخرێن.

دووەم: سامانە سروشتیەکانو ئاوەکانی سەر زەویو ژێر زەویو کانزا دەرنەهێندراوەکان وکانەکانی دەرهێنانی بەردو کانزاکان سامانێکی نەتەوەیین بۆ هەرێمو دەرهێنان وبەرێوەبردن ومەرجەکانی رەفتار لەسەرکردنیان بە یاسایەك ڕێك دەخرێن کە بەرژوەندی نەوەکانی ئێستاو داهاتوو بپارێزێت.

دەروازەی دووەم

مـــــافـــــەكـــــان

بەشی یەکەم
مافە مەدەنیو سیاسیەکان

ماددەی 18:

هاولاَتیان لە بەردەم یاسا، لە ماف‌و ئەرکدا یەکسانن, بەبیٚ جیاوازی لەنێویان بەهۆی ڕەگەز، نێرو میٚ، ڕەنگ، زمان، پێگەی کۆمەلاَیەتی، ئایین، ئایینزا، باری ئابووری، باری کۆمەلاَیەتی، یان ئینتیمای سیاسیو هزری.

ماددەی 19:

هەموو کەسێك مافی ژیان وئاسایشو ئازادی هەیە، ونابیٚ کەس لەم مافانە بێبەش، یان سنوردار بکرێت، مەگەر بە پێی یاساو بە بڕیاری لایەنێکی دادوەری تایبمەند بێت.

ماددەی 20:

ڕەخساندنی هەلی بە یەکسانیی بۆ هەموو هاولاَتیانی هەرێم مافێکی دەستەبەرکراوە، ودەسەلاَتەکانی هەرێم دەبیٚ ڕێکاری پێویست بۆ بەدیهێنانیان بگرنەبەر.

ماددەی:21

ئافرەت یەکسانە لەگەلّ پیاو ونابیٚ جیاوازی لە دژی بکرێت وحکومەتی هەرێم هەموو ئەو مافە مەدەنیو سیاسیانەی لەم دەستووره ولەو پەیمان و ڕێککەوتنامە نێو دەولّەتیانەدا هاتوون کە دەولّەتی عێراق پەسەندیکردوون، دەستەبەر دەکات، هەروەها

دەبێ هەر شتێك بە بەربەست دابندرێت لەبەردەم یەکسانیان لە ژیانی کۆمەڵایەتیو ڕۆشنبیریو ئابووریو سیاسیدا، لابەرێت.

ماددەی:22

یەکەم: فێرکردن مافێکە حکومەتی هەرێم، بۆ گشت هاولاتیەك, دەستەبەری دەکات, بەبێ جیاوازی، وقۆناغی خوێندنی سەرەتایی تەوزیمی دەبێتو حکومەتی هەرێمی کوردستان پابەند دەبێت بە نەهێشتنی نەخوێندەواری لەنێو سەرجەم تەمەنە جیاوازەکاندا، بەنێرو مێوە.

دووەم: حکومەتی هەرێم خوێندن بە خۆڕایی لە هەموو قۆناغەکانی سەرەتاییو ناوەندیو ئامادەییو زانکۆییو خوێندنە پیشەییو تەکنیکیەکاندا، دەستەبەر دەکاتو پابەندیش دەبێت بە گەشەپێدانو هاندانی توێژینەوەی زانستی، بۆ مەبەستی ئاشتیانەو مەدەنییانە، وچاودێری سەرکەوتنو داهێنانو نوێکارییو هەموو دیاردەیەکی بلیمەتی دەکات.

سێیەم: خوێندنی تایبەتیو ئەهلی، بە یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی :23

یەکەم: هاولاتیانی هەرێم مافی بەشداریکردنیان هەیە, ڕاستەوخۆ یان، لە ڕێی نوێنەرە هەڵبژێر دراوەکانیانەوە، لە بەڕێوەبردنی کاروباری گشتی بەشێوەیەکی ئازادانە، هەروەها مافی بەشداریکردنیان لە هەڵبژاردنە گشتیەکان وڕیفراندۆمو هەڵبژاردنی ئەنجومەنە خۆجێیەکان و شارەوانیو دەستە ئەهلیەکاندا، هەیە، لەگەڵ وەرگرتنی پۆستە گشتیەکان بە یەکسانی، بەپێی ئەو مەرجانەی یاسا دەستنیشانیان دەکاتو لەسەر بنەمای ڕەخساندنی هەلی یەکسان.

دووەم: لە هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی کوردسان-عیراق وئەنجومەنی خۆجێیو شارەوانیەکاندا ڕێژەیەك بۆ ژنان تەرخان دەکرێت کە لە 25٪ ی کورسیەکان کەمتر نەبێت.

مادەی :24

سزادان کەسییە، ئازادیو شکۆمەندی مرۆڤ پارێزراون.

مادەی :25

نەتاوان هەیە ونە سزا، مەگەر بەپێی دەقێکی یاسایی نەبێت، هیچ کردەوەیەکیش بەر سزادان ناکەوێت ئەگەر لەکاتی ئەنجامدانیدا لە یاسادا بەتاوان دانەنرابێت، وناکرێت سزایەکی توندتر لەو سزایەی لەکاتی ئەنجامدانی تاوانەکەدا بەرکارە، بەسەر تۆمەتباردا جێبەجێ بکرێت

مادەی:26

دادوەری لەبەردەم دادگایەکی تایبەتمەندا، مافێکی پارێزراو ودەستەبەرکراوە بۆ هەموو هاولاتیان.

مادەی :27

تۆمەتبار، بێتاوانە تا ئەو کاتەی لە دادگایکردنێکی دادپەروەری یاساییدا، تاوانەکەی دەسەلمێنرێت.

مادەی: 28

مافی داکۆکیکردن لەخۆ، پیرۆزەو لە هەموو قۆناغەکانی لێکۆڵینەوەو دادگاییکردندا، بە پێی حوکمەکانی یاسا.

مادەی:29

هەموو کەسێك لەرێکاری دادوەری وکارگێریدا، مافی ئەوەی هەیە بە دادپەروەری ڕەفتاری لەگەڵدا بکرێتو نابێ ڕەفتاری خراپ یان بەکارهێنانی ئەشکەنجەی جەستەیی،

دەروونی، یان هەڵس‌و کەوتی نامرۆڤانەی لەگەڵدا بەکاربێت، ودانپێدانانی بە زۆر یان بە هەرەشە یان بەهۆی ئەشکەنجەدانەوە یان بەڵێن پێدان‌و ترساندن، بە هەند وەرناگیرێت، زیانلێکەوتووش دەتوانێت داوای قەرەبووکردنەوەی ئەو زیانە جەستەیی‌و دەروونییە بکات کە لێی کەوتووە، وڕادەی ئەو قەرەبووکردنەوەیە بە پێی یاسا دیاردەکرێت.

ماددەی:30

یاسا کاریگەری بۆ رابردوو نییە، ئەگەر دەقێکی یاسایی پێچەوانە نەبێت، بەڵام ئەم بەدەریە ئەو یاسایانەی تایبەتن بە باج‌و (رەسم)، ناگرێتەوە.

ماددەی:31

یاسای سزادان کاریگەریی بۆ رابردوو نابێت، تەنیا مەگەر پتر لە بەرژوەندی گومانلێکراودا بێت.

ماددەی:32

لایەنی لێکۆڵینەوە دەبێ دۆسیەی لێکۆڵینەوەی سەرەتایی بخاتە بەردەم دادوەری تایبەتمەند, لە ماوەیەکدا کە لەبیست‌و چوار کاتژمێر تێپەڕنەکات، لەو کاتەیەوە کەتۆمەتبار دەستگیردەکرێت، ئەو ماوەیەش لە یەکجار زیاتر درێژ ناکرێتەوە ودەبێت بۆ هەمان ماوەش بێت.

ماددەی:33

یەکەم: کەس گل نادرێتەوەو کەسیش بەبێ فەرمانی لایەنێکی دادوەریی تایبەتمەند، دەستگیر یان بەند یان زیندانی ناکرێت، ئەویش بە گوێرەی یاسا دەبێت.

دووەم: دەستگیرکردن، بەندکردن، یان زیندانیکردن لە دەرەوەی ئەو جێگایانەی کە بەپێی یاسا بۆ ئەو مەبەستە دیارکراون، قەدەغەیە، ودەبێت ئەو جێگایانەش بەر چاودێری تەندروستی وکۆمەڵایەتی بکەون ولەژێر دەسەڵاتی دەزگا حکومیەکاندابن.

ماددەی:34

دادگا لەسەر خەرجی حکومەت لە هەردوو قۆناغی لێکۆڵینەوەو دادگاییکردندا، پارێزەرێك دادەنێت بۆ داکۆکی کردن لە تۆمەتبار بە ئەنجامدانی تاوان یان کەتن، ئەگەر پارێزەرێکی نەبێ داکۆکی لێبکات.

ماددەی:35

یەکەم: نشینگە وئەو شوێنانەی هاوشێوەی ئەون ڕێزیان لێدەگیرێت، وپێشێلکردن یان چوونە ناویان، پشکنین، یان چاودێریکردنیان دروست نیە، تەنیا لەو حاڵەتانەدا نەبێت کە یاسا دەستنیشانیکردوون.

دووەم: بە پێی یاسا نەبێت هیچ کەس یان شتوومەکەکەی ناپشکێندرێت.

ماددەی:36

ئەو کەسەی دەستگیر دەکرێت دەستبەجێ دەبێ لە هۆکاری دەستگیر کردنەکەی ئاگاداربکرێتەوە، هەروەها دەبێت, یەکسەر لەو تۆمەتەی ئاراستەی دەکرێت، ئاگاداربکرێتەوە.

ماددەی:37

نابێ زیندانی بەهۆی توخمی، ڕەنگی، ڕەگەزی، ئاینی، بیرو بۆچوونی سیاسی، بنەچەی نەتەوەیی، کۆمەڵایەتی، سامانی، شوێنی لە دایکبوونی، یان هەر هۆیەکی دیکە، هەڵسو کەوتی جیاوازی لەگەڵدا بکرێت.

ماددەی:38

ڕێز لە باوەڕی ئایینیو بنەمای ڕەوشتی ئەو پێکهاتەی زیندانی لێوەی هاتووە، دەگیرێت.

ماددەی:39

پێشکەشکردنی داواکاریو سکالاّ بە دەزگاکانی هەرێم مافێکی ڕەوای هاولاّتیانەو پێویستە دەسەلاّتداران لە ماوەیەکدا کە لە پانزە ڕۆژ تێپەڕ نەکات، بڕیاری لەسەر بدەن، ووەرنەگرتنیان لەبەر هەر هۆیەك بێت، یان بریار لەسەر نەدانیان بەبیّ پاساوێکی ڕەوا تووشی لێپرسینەوە یان یاسایی دەکات.

ماددەی:40

پەنا بەری سیاسی بە زۆر نادرێتەوە بەو ولاّتەی لێوەی هەلاّتووە.

ماددەی:41

حکومەتی کوردستان-عێراق رێزگرتنی خانەوادەی شەهیدانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردستان وپێشمەرگە وخانەوادەی قوربانیانی ئەنفال وبۆردومانی کیمیایی وئەوانەی بەهۆیانەوە تووشی کەمئەندامیی بەردەوام بووینە, لەئەستۆ دەگرێت.

ماددەی:42

ڕێگە بەهیچ کیان یان ڕێبازێك نادرێت بیری شۆڤینی، فاشی، ڕەگەز پەرستی، تیرۆریستی، بە کافردانان، پاکتاوی نەژادی یان تایفەگەری بگرێتەبەر، هەروەها هاندەریان بێت، یان ڕێگا خۆشکەرییان بۆ بکات، یان بە شکۆمەندییەوە تەماشایان بکات، یان پڕوپاگندە یان پاساویان بۆ بهێنێتەوە. دەزگاکانی کوردستان-عیراقیش پابەند دەبن بە بەرەنگاربوونەوەی تیرۆر بە هەموو شێوەکانیەوەو کاردەکەن بۆ پاراستنی خاکی هەرێم لەوەی ببێتە بارەگایان یان ڕێگەی پەڕینەوەیان یان گۆڕەپانی چالاّکیەکانیان.

بەشی دووەم
مافە ئابووری و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیرییەکان

ماددەی :43

کارکردن مافی هەموو هاوڵاتییەکەو پێویستە هەلی بەدەستهێنانی بژێوی بۆ فەراهەم بکرێت بە ئەنجامدانی ئەو کارەی خۆی هەڵیدەبژێرێت وبە ئازادی خۆی دەیەوێت.

ماددەی:44

حکومەتی هەرێم بەرنامەی ئاراستەکردنو ڕاهێنانی هونەریو پیشەیی بۆ پەیداکردنی دەرفەتی کار دەستەبەر دەکات.

ماددەی:44

کرێکار مافی کرێی یەکسانی بەرامبەر بە کاری یەکسان هەیە، بە یاساش پێوەندی کرێکارو خاوەنکار لەسەر بنەما ئابووریەکان ڕێکدەخرێت وپێویستە ڕێسای دادپەوەریی کۆمەڵایەتی و پاراستنی کرێکاران لە چەوساندنەوە رەچاو بکرێت.

ماددەی:46

کرێکاران مافی یەکسانیان لە بەدەستهێنانی هەلو دەرفەتی بەرزبوونەوە بۆ پلەی باڵاترو گونجاو هەیە، بێ رەچاوکردنی هیچ شتێك جگە لە ساڵانی خزمەتو توانایی کەسەکە.

ماددەی:47

حکومەتی هەرێم مافی دامەزراندنی سەندیکاو یەکێتییە پیشەییەکان، بەشێوەیەکی ئازادانە وچوونە پاڵیانەوە مسۆگەر دەکات، ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی:48

خاوەندارێتی (موڵکداریەتی) تایبەت پارێزراوە، نابێ لەکەس بسەندرێت تەنیا بۆ مەبەستی سوودی گشتیو بە قەرەبووکردنەوەیەکی دادپەروەرانەی خێرا نەبێت، کە بەر لە دەستبەرداربوونی لەموڵکەکەی، یان لەکاتی دەست بەسەر گرتنیا پێی دەدرێت، ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی: 49

خێزان یەکەی کۆمەڵایەتی سروشتیو بنچینەییە لە کۆمەڵگەدا، ومافی خۆیەتی حکومەتو کۆمەڵگە پارێزگاری لێبکەن بۆیە:

یەکەم: نابێ گرێبەستی هاوسەرێتی مۆربکرێت بەڕەزامەندیی تەواوی هەردوو لایەنی هاوسەرێتیەکە نەبێت وبەبێ زۆرلێکردن.

دووەم: حکومەت پاراستنی دایکایەتیو منداڵێتیو پیریەتی لە ئەستۆ دەگرێتو ئەنجومەنێکی ڕاوێژکاری بۆ کاروباری خێزان دادەمزرێنێت.

سێیەم: منداڵان مافی پەروەردەو سەرپەرشتیکردنو فێرکردنیان بەسەر باوكو دایکیانەوە هەیە، باوكو دایکیش مافی ڕێزلێگیرانو چاودێریان بەسەر منداڵەکانیانەوە هەیە، بەتایبەتی لە حاڵەتی دەستکورتیو پەککەوتەییو پیربووندا.

چوارەم: چەوساندنەوەی منداڵ لە ڕووی ئابوورییەوە قەدەغەیە، حکومەتی هەرێم ڕێکاری پێویست بۆ پارێزگاریکردنیان دەگرێتەبەر.

پێنجەم: هەموو شێوەیەکی جیاوازیو توندوتیژی و (تعسف) ناحەقی لەناو کۆمەڵو قوتابخانەو خێزاندا قەدەغەیە.

شەشەم: حکومەتی هەرێم دامەزراندنی خانەی تایبەت بە چاودێریکردنو پاراستنی ئەو ئافرەتانە دەستەبەر دەکات کە بەهۆکاری کۆمەڵایەتیەوە ئارامیی خێزانیان لەدەستداوە.

ماددەی: 50

هەموو هاولاٌتییەك مافی چاودێریی تەندروستی هەیە، ودەبیٚ حکومەتی هەرێم شێوازی پارێزگاریکردن وچارەسەرکردنی دەستەبەربکاتو بە گوێرەی تواناشی, مافی ئەو کەسانە دابین دەکات کە بە هۆی بارودۆخێکەوە کە لە دەستخۆیاندا نەبووە، سەرچاوەی بژێوییان لە دەستداوە و لە حالّەتی نەخۆشیو پەککەوتەییو پیریەتیو بێوەژنی و بێوەمێردیدا.

ماددەی: 51

یەکەم: حکومەتی هەرێم پابەندە بە بایەخدان بە تەندروستی گشتی، بە دروستکردنی نەخۆشخانەو دامەزراوە تەندروستیەکانو خانەی چاودێری کۆمەلاٌیەتی بۆ بەسالاٌچوان، وشێوازی خۆ پاراستنو چارەسەرکردنیش دەستەبەر دەکات.

دووەم: تاکە کەسو دەزگا ئەهلییەکان دەتوانن نەخۆشخانەو خانەی چارەسەریی تایبەت دروست بکەن لەژێر چاودێری دەزگا تایبەتمەندەکانی حکومەتی هەرێم، ئەوەش بە یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی: 52

یەکەم: کەمئەندام مافێکی رەسەنی خۆیەتی کە ڕێز لە مرۆڤایەتیی بگیرێت، هەروەها هەر چییەك هۆی کەمئەندامبوونی بێتو لەهەر ئاستێکدا بێت، هەمان ئەو مافە بنەڕەتیانەی هاولاٌتیانی هاوتەمەنی خۆی هەیە، ومافی خۆیەتی ژیانێکی شایستە کە بەپێی توانا سروشتی بێت، بەسەر بەرێت.

دووەم: کەم ئەندام مافیٚ چارەسەرکردنی پزیشکیو دەروونیو فێربوونو دامەزراندنو سوود وەرگرتن لە ئەندامی دروستکراو وئامێری توانا بەخشو هەموو ئەو شتانەی هەیە، کە گەشە بە تواناو لێهاتوویی دەدەن تائەوپەڕی توانا بۆ ئەوەی تێکەلٚ بە کۆمەلّگەی بکاتەوە.

سێیەم: کەمئەندام مافی خۆیەتی لەسەرجەم قۆناغەکانی پلاندانانی ئابوری‌و کۆمەڵایەتیدا، پێداویستیە تایبەتیەکانی لەبەر چاو بگیرێت.

چوارەم: کەم ئەندام مافی خۆیەتی بپارێزرێت لە هەر چەوسانەوەیەك، یان لە هەر سیستەمێك، یان مامەلەیەك کە سروشتێکی جیاکاری یان ناحەقی تێدابێت، یان لە شکۆدارێتی کەمبکاتەوە.

پێنجەم: حکومەتی هەرێم بایەخدان بە زمانی ئاماژەو نوسین بە ڕێگەی "برایل" بۆ ئەو کەسانەی بەهۆی کەمئەندامێتیی لەشیانەوە پێویستیان پێیەتی، لە ئەستۆ دەگرێت.

ماددەی:53

حکومەتی هەرێم چاودێری زانکۆکانی کوردستان‌و پارێزگاری حەرەم‌و پێگەی کەسایەتیی مەعنەویان، لەچوار چێوەی یاسادا، لە ئەستۆ دەگرێت.

ماددەی:54

یەکەم: حکومەتی هەرێم چاودێریکردنی زانست‌و ئەدەب‌و هونەرو هاندانی توێژینەوەی زانستیانە لە ئەستۆ دەگرێت.

دووەم: هەموو کەسێك مافی خۆیەتی بەشداری لە ژیانی ڕۆشنبیریدا بکات‌و سوود لە پێشکەوتنە زانستییەکان‌و پیادەکردنیان ببینێ‌و سوود لە پارێزگاریی یاسایی لە بەرژوەندیە ماددی‌و مەعنەویانەی بەدیهاتوون لە هەر کارێکی زانستی یان هونەری یان ئەدەبی خۆی، وەربگرێت.

سێیەم: هەموو کەسێك مافی خۆیەتی لە لێکۆڵینەوەی زانستی وچالاکی داهێنەرانە ئازاد بێت.

چوارەم: حکومەتی هەرێم پارێزگاریکردن لە مافی مولکدارێتی داهێنان‌و ڕەنگرێژی‌و نموونەو نیشانەی تۆمارکراو و ناوی بازرگانی‌و کارە ئەدەبی‌و هونەری وزانستیەکان،لە ئەستۆ دەگرێت.

ماددەی:55

حکومەتی هەرێمی کوردستان چاودێری تازە پێگەیشتوانو لاوان لە ئەستۆ دەگرێت، ئەویش بەوەی کە:

یەکەم: لە چەوساندنەوە ولادان بیانپارێزێت.

دووەم: لە گشت بوارەکاندا گەشە بە توانایان بدات وپەرە بە لێهاتووییان بدات وبەهرەکانیان مشتومالّ بکات وهانی چالاّکیەکانیان بدات.

سێیەم: لە رووی پەروەردەکاریەوە ئامادەیان بکات وبەها ڕەوشتیو نیشتمانیە ڕەسەنەکانیان تێدا پتەوبکات وگیانی دەستپێشخەریو وشیارییان بە کەلتوری مێژوویيو تێکۆشانو مرۆیانەی نەتەوەکەیان تیادا بچەسپێنێت.

چوارەم: بوار لەبەردەمیاندا بڕەخسێنێت تاکو بەهرەکانیان لە بەشداریکردنی پرۆژەی پەرەپێدانی ئابووریو کۆمەلاّیەتیو ڕۆشنبیریدا بەگەڕ بخرێن.

پێنجەم: دانانی بەرنامەو پلان تا بەرپرسیاریەتی بگرنە دەستو ڕۆلی خۆشیان لە کۆمەلّگەدا بگێڕن.

شەشەم: هانی دەستپێشخەریە تاکە کەسیو بەکۆمەلّەکان بدات وبایەخ بە داهێنانەکانیان بدات وبنکەی پێویست دابمەزرێنێت بۆ چاودێریو پشتگیریکردنی ماددیو مەعنەوییان.

حەوتەم: گیانی هاریکارییو هەرەوەزییو پیادەکردنی دیموکراسییانە لەنێویاندا هان بدات وهۆکارەکانی سوود وەرگرتن لەکاتی دەست بەتالّیان بۆ دەستەبەر بکات بەشێوەیەك کە بەرهەمهێنەربێتو تواناو شارەزاییان مشتومالّ بکات.

ماددەی:56

وەرزشکردن مافی هەموو هاولاّتییەکەو دەبێ حکومەتی هەرێم هانی چالاّکییە وەرزشییەکان بداتو پێداویستییەکانی دابین بکات.

ماددەی:57

یەکەم: پارێزگاریکردن لە ژینگە (زەوی، ئاو، هەوا، ڕووەكو زیندەوەران) بەرپرسیاریەتی هەموو کەسە سروشتی ومەعنەویەکانە، وئەوەی زیان بەهەر یەکە لەوانە بگەیەنێت، بەرپرسیار دەبێت لە چاككردنەوەی، جگە لەبەرپرسیارێتی سزایی، بەپێی یاسا.

دووەم: هاولاتی مافێکی بنەڕەتی هەیە لە ئازادیو یەکسانیدا ولە بارودودۆخێکی بژێوی گونجاو وکەشێکی کۆمەلایەتیو ئابووریی ئەوتۆدا کە ژیانێکی شەرفمەندانە وخۆشگوزەرانی بۆ دابین بکات، وئەرکی سەرشانیەتی ژینگە بپارێزێت وباشتری بکات بۆ بەرژوەندی نەوەکانی ئێستاو ئایندەش.

سێیەم: چارەسەرکردنی سەرچاوەکانی پیسکردنی ژینگەو کەمکردنەوەیان لە ئەستۆی حکومەتی هەرێمە، لە پێناو ئەوەشدا تێدەکۆشێت بۆ پەرەپێدانی دارستانو پاراستنی وبەرفراوانکردنی پانتاییان وپاراستنی ناوچەو پشتێنەی سەوزی ناو شارو دەوروبەری شارەکان وپەرەپێدان وفراوانکردنی دروستکردنی باخچە گشتیەکان وپاوانە سروشتیەکان، بۆ پاراستنی گیانەوەرەکان وگیاو بەروبوومی سروشتی ونەهێشتنی بنیاتنانی ساختمان ودامەزراوەکان وبەکارهێنانی ئامێر ومەکینەکان لە پاوانە سرووشتیەکاندا.

ماددەی:58

دەبێ حکومەتی هەرێم رێکاری پێویست بگرێتەبەر بۆ پاراستنی بەکاربەر (مستهلك) وهانی بەکاربەران بدات بۆ ئەوەی بتوانن بەرگری لە خۆیان بکەن بەهێنانە کایەوەی ڕێگا یاساییەکان بۆ دامەزراندنی یەکێتیو کۆمەڵەکانی تایبەتمەند بەم مەبەستە.

بەشی سێیەم
ئازادییەکان

ماددەی:59

هەموو کەسێك مافی لە ئازادیی را وڕادەربڕین هەیە.

ماددەی:60

حکومەتی هەرێم ئازادی بڵاوکردنەوەو چاپو ڕۆژنامەگەریو مافی کۆبوونەوەو خۆ پیشاندانو مانگرتنی ئاشتییانە دەستەبەر دەکات، ئەمەش بە یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی:61

ئازادی گەیاندنو نامەگۆڕینەوە بە پۆستو بروسکەو تەلەفۆنو نامەی ئەلیکترۆنیو ئەوانی تر پارێزراوەو نابێت چاودێری بکرێن یان گوێیان لێبگیرێت یان ئاشکرا بکرێن، تەنیا لەبەر پێویستییەکی یاسایی یان ئاسایشیدا نەبێت، ئەویش بە بڕیارێکی دادوەری.

ماددەی:62

هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان لەسەفەرکردن یان نیشتەجێبوون لەدەرەوەی هەرێمو گەڕانەوەیاندا، ئازادن.

ماددەی:63

هەر کەسێك بەشێوەیەکی یاسایی لە هەرێمدا بێت مافی هاتو چۆکردنی بەشێوەیەکی ئازادانە هەیەو لە دیارکردنی شوێنی نیشتەجێبوونیدا ئازادەو ناشبێت ئەو مافە سنووری بۆ دابندرێت، تەنیا لەبەر پێویستی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی یان دابونەریتی گشتی یان تەندروستی گشتی یان مافو ئازادی کەسانی دیکە نەبێ، بە پێی یاسا.

ماددەی:64

حکومەتی هەرێم پابەندە بە پتەوکردنی ڕۆڵی دامەزراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنیو پشتگیریکردنیانو پەرەپێدانیانو پاراستنی سەربەخۆییان لەپێناو بەدیهێنانی ئامانجەکانیان، ئەویش بە یاسا ڕێکدەخرێت.

ماددەی:65

ئاین بەزۆر نیە، هەموو کەسێك ئازادی هزرو ئاینو باوەڕی هەیەو حکومەتی هەرێم ئازادی هاولاّتیانی کوردستان بە موسڵمانو مەسیحیو ئێزیدیو ئەوانی دیکەوە دەستەبەر دەکات، بۆ پیادەکردنی پەرستن وئەرکو ڕێوڕەسمە ئاینییەکانیانو ڕێزگرتن لە مزگەوتو کەنیسە وپەرستگاکانی دیکە وپەرەپێدانیان.

ماددەی:66

ڕێگە بەهیچ شێوە بێگارییەك یان کارپێکردنی زۆرەملێیانە یان دەرکردنی بەناحەق (تعسفی) نادرێتو نابێت پەنایان بۆ ببرێت:

یەکەم: وەك شێوەیەك بۆ ناچارکردن، یان ئاراستەکردنێکی سیاسی، یان وەك سزایەك لەسەر بیروڕای سیاسی، یان بیروڕایەك لە ڕووی مەزهەبییەوە پێچەوانەی سیستەمی سیاسی یان ئابووریی یان کۆمەلاّیەتیی باو بێت، یان لەبەر دەربڕینی ئەو جۆرە بیروڕایانە بێت.

دووەم: وەك شێوازێك بۆ کۆکردنەوەی هێزی کارگەر وبەکارهێنانیان بۆ ئامانجەکانی پەرەپێدانی ئابووری.

سێیەم: وەك سزایەك لەسەر بەشداریکردن لە پارتە سیاسیەکاندا.

چوارەم: وەك شێوازێك بۆ جیاکاریی ڕەگەزیی، کۆمەلاّیەتیی، نەتەوەیی، ئایینی، ئایینزایی یان سیاسی.

ماددەی:67

یەکەم: ئازادی دامەزراندنی کۆمەڵەو پارتی سیاسی یان چوونە ڕیزیانەوە دەستەبەرکراوەو بە یاسایەك ڕێکدەخرێت.

دووەم: کەس ناچار ناکرێت بچێتە ناو پارتێك یان کۆمەڵەیەکەوە وناچار ناکرێت لە ئەندامیەتییەکەی بەردەوام بێت یان دەستەبەرداری بێت.

سێیەم: کۆمەڵەو پارتە سیاسییەکان لە بەڕێوەبردنی پێکهاتەو ڕێکخستنو مافی ئەندامەکانیاندا پابەند دەبن بە پرەنسیپەکانی دیموکراسیەت.

چوارەم: نابێت پارتی سیاسی لقی پارتێکی بیانی، یان سەر بە بەرژوەندیو لایەنێکی بیانی بێت.

پێنجەم: پارتو کۆمەڵەکان لە پەیڕەوو پرۆگرامو پیادەکردندا پابەند دەبن بە بنەماکانی ئەو مافە بنچینەییانەی لە دەستووردا هاتوونەو قبووڵکردنی ڕای بەرامبەرو فرە لایەنیو بەکارنەهێنانی توندوتیژی.

شەشەم: ڕێگە بە پارتو ڕێکخراو وکۆمەڵەو تاکە کەسیش نادرێت لە پێناو بەدیهێنانی دەسکەوتی پارتایەتی یان هەڵبژاردن یان شتی دیکە، ئایین یان بەشێك لەناوەڕۆکی کتێبە پیرۆزەکانی, یان ڕێو ڕەسمێکی ئایینی وەك شێوازێك بۆ کەمکردنەوە لە پێگەی سیاسی یان کۆمەلایەتی کەسانی دی بەکاربهێنن.

حەوتەم: ئەو کۆمەلانەی ئامانجو کردەوەکانیان لەگەڵ حوکمی یاسا سزاییەکان ناکۆکنو هەڵوێستێکی دژ بە سیستەمی سیاسی هەرێمو ژیانی ئاشتیانەو نزیك بوونەوە لە پێکهاتەکانی نەتەوەییو ئایینی گەلی کوردستان پەیڕەو دەکەن، قەدەغە دەکرێن.

ماددەی :68

هەموو کەسێك مافی بەشداریکردنی لە کۆبوونەوەو کۆمەڵە ئاشتییەکاندا هەیەو ناشێت کۆت لەسەر ئەم مافە دابنرێت، بە پێی یاسا نەبێت.

ماددەی:69

بەڵێننامەو پەیماننامەو ئاگادارییە نێو دەوڵەتییەکانی تایبەت بە مافی مرۆڤ کە پێشتر لەلایەن عێراقەوە پەسند کراون، یان دواتر دەچێتە ڕێزیانەوە، تەواوکەری ئەم دەستورەن.

ماددەی:70

بیانیەکان لەو ماف‌و ئازادیانە سوودمەند دەبن، کە لە بەڵێننامە وپەیماننامەو ڕێککەوتننامە نێو دەوڵەتییەکان، کە بڕیاریان لەسەر دراوە وکۆماری عێراقی فیدرال پەسەندی کردوون، لە بەرامبەریشدا ئەو ئەرکانەی تێیاندا هاتوون لە ئەستۆیان دەبن.

ماددەی:71

کۆت، یان سنووردانان لەبەر دەم پیادەکردنی هەر ماف‌و ئازادییەك کە لەم دەستوورەدا هاتووە بە یاسا نەبێت دروست نیە، ئەویش بە مەرجێك ئەو کۆت‌و سنووردانانە کار نەکاتە سەر کرۆکی ماف یان ئازادیەکە تەنها بەو رادەیە کە کۆمەڵگایەکی بنیاتنراو لەسەر بنەمای دیموکراسی‌و شکۆمەندی‌و یەکسانی‌و ئازادی ودادپەرەرانە قبوڵی بکات.

بەشی چوارەم
ئـــــەرکـــــەکـــــان

ماددە:72
بەرگری کردن لەنیشتمان وسەلامەتی خاکەکەی وپاراستنی دەزگا دەستووریەکانیو پارێزگاری لە یەکێتی نیشتمانیو پابەندبوون بە شکۆمەندیە نموونەییەکانی خەباتی گەلی کوردستان لە پێناو ئازادیو دیموکراسی، ئەرکێکی پیرۆزە لەسەر شانی هەموو هاولاتیەکدا.

ماددەی: 73
پابەند بوون بە دەستوورو یاساکان رەچاوکردنی سیستەمی گشتی ئەرکێکە لەسەر شانی هەموو هاولاتیانی هەرێمدایە.

ماددەی:74
رێزگرتنو بەرز ڕاگرتنی سیمبولەکانی بزاڤی ئازادی خوازی کوردیو شۆڕشو شەهیدەکانیو پاراستنی شکۆمەندی کەسو کاریانو پێشمەرگە دێرینەکانو خەباتگێرانو بەشداربووان تیایدا ئەرکێکی پیرۆزە لەسەر حکومەتو هاولاتیانی کوردستان.

ماددەی:75
پێویستە لەسەر هەر هاولاتیەك موڵکی گشتی وسامانی گشتی بپارێزێت، ڕێز لە مافی موڵکایەتیی کەسانی دیکەش بگرێت.

ماددەی:76
دەبێ هەموو کەسێك هاوکاری لە خەرجی گشتیدا بکات لە رێگەی ئەو باجو رەسمانەی لەسەریەتی بەپێی یاسا.

ماددەی:77
دەبێ ئەوەی پۆستێکی فەرمی یان فەرمانبەرایەتیەکی گشتی دەگرێتە ئەستۆ، ئەرکەکانی جێبەجێ بکات بە بەرزەفتکاری ودەستپاکیو شەرفەمەندیەوە

دەروازەی سێیەم
دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان – عێراق

ماددەی:78

دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان-عێراق پێکهاتوون لە:

یەکەم: دەسەڵاتی یاسادانان (پەرلەمانی کوردستان)

دووەم: دەسەڵاتی جێبەجێکردن

سێیەم: دەسەڵاتی دادوەری.

یەکەم: دەسەڵاتی یاسادانان (پەرلەمانی کوردستان)

ماددەی:79

پەرلەمانی کوردستان دەسەڵاتی یاسادانانە لە هەرێمداو ژێدەری (مەرجعی) بڕیاردانە لەسەر کێشە چارەنووسسازەکانی گەلی هەرێمی کوردستان، وئەندامەکانی نوێنەرانی گەلن‌و بە دەنگدانێکی گشتی‌و ئازاد ونهێنی وڕاستەوخۆ هەڵدەبژێردرێن.

ماددەی:80

یەکەم: شێوەی هەڵبژاردنی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان- عێراقو چۆنیەتی ئەنجامدانیو دیارکردنی کاتەکەیو ڕێژەی نوێنەرایەتی لە پەرلەمانو مەرجەکانی دەنگدەرو ئەندام بەپێی یاسا دیار دەکرێن.

دووەم: لە پێکهاتەی پەرلەماندا نوێنەرایەتی دادپەروەرانە بۆ نەتەوەکانی هەرێمی کوردستان، ڕەچاو دەکرێت.

سێیەم: ئەندامی پەرلەمان نوێنەری گەلی کوردستان- عێراقە، بە هەموو پێکهاتە نەتەوایەتیو سیاسیو ئایینیەکانەوە بەبێ ڕەچاوکردنی ئینتیما یان ناوچەی هەڵبژاردن.

ماددەی:81

یەکەم: خولی هەڵبژاردنی پەرلەمان چوارساڵەو لە ڕۆژی یەکەمین کۆبوونەوەیەوە دەست پێدەکات.

دووەم: لەماوەی پانزە ڕۆژ دوای ڕاگەیاندنی دوا ئەنجامەکانی هەڵبژاردندا، بەداوای سەرۆکی هەرێم, پەرلەمان کۆ دەبێتەوە، ئەگەر داوای کۆبوونەوەی لێنەکرا، ئەوا لە کاتژمێری دوانزەی نیوەڕۆی ڕۆژی دوای کۆتایی ماوەکە، خۆی کۆ دەبێتەوە.

ماددەی:82

پەرلەمان یەکەم دانیشتنی بە سەرۆکایەتی بە تەمەنترین ئەندامی دەبەستێتو بە دەنگدانی نهێنی، سەرۆکو جێگری سەرۆکو سکرتێری گشتی هەڵدەبژێردرێن.

ماددەی:83

ئەندامی پەرلەمان بەر لە دەست بەکاربوونی، ئەم سوێندەی خوارەوە دەخوات:

"سوێند بەخوای گەورە دەخۆم کە بەرژوەندی گەلی کوردستانو یەکێتیو شکۆمەندییو مافو ئازادییەکانی هاولاتییانی بپارێزمو ئەرکی ئەندامێتی بە ڕاستگۆییو دلسۆزیی بە جێ بگەیێنم"

مادەی: 84

ئەندامی پەرلەمان لە ڕۆژی سوێندخواردنی دەستووریەوە بە دەست لەکار کێشایەوە لە فەرمانبەرێتی خۆی دادەندرێت، و دوای کۆتایی هاتنی ماوەی ئەندامێتیی لە پەرلەمان، مافی گەڕانەوەی هەیە بۆ سەرکاری خۆی یان کارێکی نزیك لە کاری جارانی وماوەی ئەندامێتی لە پەرلەماندا بۆ مەبەستی زیادبوونی مووچەو پلەداریو بردنەپێشو خانەنشینی، دەژمێردرێت.

مادەی: 85

نابێ ئەندامێتی پەرلەمانی کوردستان وئەندامێتی لە پەرلەمانی فیدرال یان لە ئەنجومەنە خۆجێیەکان, یان شارەوانیەکان, یان فەرمانبەرێتی گشتی کۆبکرێنەوە.

مادەی: 86

پەرلەمان لە سالێکدا دوو خولی چوار مانگی دەبەستێتو پەیڕەوی ناوخۆی چۆنیەتی بەستنەکەی دیار دەکاتو ئەو خولەی کە بودجەی گشتی تیادا دەخرێتە بەرچاو، تا پەسەندی نەکات، کۆتایی نایەت.

مادەی: 87

دەکرێ خولی بەستنی پەرلەمان لەسەر داوای سەرۆکی هەرێم، یان سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران یان بیستو پێنج ئەندامی پەرلەمان بۆ ماوەیەك کە لەسی (30) ڕۆژ زیاتر نەبێت، درێژ بکرێتەوە، بۆ ئەنجامدانی ئەو ئەرکانەی پێویستیان بە ماوەکە هەیە.

ماددەی:88

ڕێژەی ئامادەبوونی یاسایی (نیساب) لە پەرلەماندا بە ئامادەبوونی زۆرینەی ڕەهای ئەندامانی پەرلەمان دێتە دی وبڕیارەکانی بە زۆرینەی دەنگی ئامادەبوان دەردەچن، ئەگەردەقێکی پێچەوانە لە یاسادا نەبێت، وئەگەر دەنگەکان یەکسان بوون ئەوا بەو لایەدا دەشکێتەوە کە سەرۆکی پەرلەمان دەنگی پێداوە.

ماددەی:89

بۆ دە (10)، یان پتر لە ئەندامانی پەرلەمان هەیە پێشنیازی پرۆژەی یاسا یان بڕیارێك پێشکەش بکەن.

ماددەی:90

یەکەم: ئەندامی پەرلەمان بۆیٚ هەیە پرسیار لە سەرۆك وەزیران یان لە جێگرەکەی بکات سەبارەت بەو کارانەی تایبەتن بە ئەنجومەنی وەزیران یان یەکێك لە وەزارەتەکان، ویاسای پەرلەمانو پەیڕەوی ناوخۆی ئەو ڕێکخستنەی دەگرنە ئەستۆ.

دووەم: دە (10) لە ئەندامانی پەرلەمان بۆیان هەیە لەسەرۆك یان لە ئەندامانی ئەنجومەنی وەزیران بپرسنەوە، گفتوگۆ لەسەر لێپرسینەوەکە پاش هەشت ڕۆژ، لە ڕۆژی گەیشتنی داواکە بۆ سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران ئەنجام دەدرێت وئەگەر لێپرسینەوەکە داوای متمانە کێشانەوە لە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران، یان وەزیرێکی لێکەوتەوە، ئەوا متمانە کێشانەوە لە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران بە رەزامەندیی دوو لەسەر سێی (2/3)ی ئەندامانی پەرلەمان دەبێت، وبۆ وەزیریش بە زۆرینەی ڕەهای ئەندامانی پەرلەمان دەبێت.

ماددەی:91

مافو ئیمتیازەکانی سەرۆکی پەرلەمانو جێگریو سکرتێری گشتیو ئەندامانی پەرلەمان، بە یاسا دیاردەکرێن.

ماددەی:92

یاسای پەرلەمانو پەیڕەوی ناوخۆی، درێژەی چۆنیەتی کارکردن لە پەرلەمانو بەستنی دانیشتنە ئاساییو نا ئاساییەکانو حاڵەتی کۆتایهێنانی ئەندامیەتیو چۆنیەتی پڕکردنەوەی کورسیە چۆڵەکان دیار دەکات.

ماددەی:93

پەرلەمان ئەم دەسەڵاتانەی خوارەوە پیادە دەکات:

یەکەم: بڕیاردان لەسەر کێشە چارەنووسسازەکانی گەلی کوردستان- عێراق.

دووەم: پەسندکردنی پێشنیازی هەموارکردنی دەستوری هەرێم، بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی (2/3)ی ژمارەی ئەندامانی، بە مەرجێك لە مافە سەرەکیو ئەو ئازادیانە کەم نەکاتەوە کە تێیدا هاتوون.

سێیەم:

أ) دانانی یاسای تایبەت بە هەرێم وهەموارکردنیانو پوچەڵکردنەوەیان.

ب) هەموارکردنی شێوەی جێبەجێکردنی ئەو یاسا فیدراڵیانەی لە دەرەوەی دەسەڵاتە دیارکراوەکانی حکومەتی فیدراڵین.

ج) دانانی ئەو یاسایانەی کە پێوەندیان بە دەسەڵاتە هاوبەشەکانی نێوان دەسەڵاتی فیدرالیو هەرێمەوە هەیە.

چوارەم: لادانی سەرۆکی هەرێم یان جێگرەکەی، بە زۆرینەی ڕەهای دەنگی ئەندامانی پەرلەمان، ئەویش دوای خەتابارکردنی لەلایەن دادگای دەستووری کوردستانەوە، لە یەکێك لەم حاڵەتانەی خوارەوە:

أ) کارکردن بە پێچەوانەی سوێندی دەستووری.

ب) پێشێلکردنی دەستوور.

ج) ناپاکی (خیانەتی) گەورە.

پێنجەم: متمانەدان بە حکومەت و ئەندامانیو لێسەندنەوەیان بە زۆرینەی ڕەهای ئەندامانی پەرلەمان.

شەشەم: بڕیاردان لەسەر سیاسەتە هاوبەشەکانی نێوان حکومەتی هەرێمو حکومەتی فیدراڵ.

حەوتەم: چاودێریکردنی کارەکانی دەسەڵاتی جێبەجێکردن ولێپێچینەوە لە سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانو جێگرەکەیو وەزیرەکان بەپێی یاساو پەیرەوی ناوەخۆ.

هەشتەم: پەسندکردنی بودجەی گشتی هەرێمی کوردستانو ژمێرکاریە کۆتاییەکانیو ڕاگوێزان لەنێو بەشەکانی بودجەو پەسەندکردنی هەر خەرجیەك تێیدا باس نەکرابێ.

نۆیەم: پەسندکردنی پلانە گشتیەکانی پەرەپێدان.

دەیەم: دانانی باجو رەسمو هەمەوارکردنی و پووچەڵکردنەوەیان.

یازدەم: یەکلاکردنەوەی دروستیی ئەندامییەتی لە پەرلەماندا.

دوازدەم: دانانی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانو دیارکردنی میلاکیو خەملاندنی بودجەکەیو دامەزراندنی فەرمانبەرانیو دیارکردنی مووچەکانیان.

سیازدەم: پێکهێنانی لیژنەی هەمیشەییو کاتییو لێکۆڵینەوەییەکان لەو کێشانەی بە پێویست دەزانێت.

ماددەی :94

نابێ پەرلەمان دەستبەرداری دەسەڵاتی یاسادانانی خۆی بێت جگە لەوەی کە لە برگەی (حەوتەم)ی ماددەی سەدو چوارەمی ئەم دەستوورەدا هاتووە.

ماددەی :95

یەکەم: ئەندام پەرلەمان (حەسانە)ی پەرلەمانی هەیەو لە قسەکردنیشیا ئازادە لەو سنوورەی لە پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەماندا دیارکراوە.

دووەم: نابێت سنوور بۆ ئازادی ئەندامی پەرلەمان دابنرێت یان چاودێری بخرێتە سەر، بە ڕەزامەندی پەرلەمان نەبێت.

سێیەم: نابێ ئەندام پەرلەمان لە کاتی خولی کۆبوونەوەکانی پەرلەماندا، ڕاوەدوو بندرێت, لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا بکرێت، خۆی، ماڵی، یان نووسینگەی بپشکنرێت، یان دەستگیر بکرێت لەلایەن هیچ لایەنێکەوە بەبێ ڕەزامەندیی پەرلەمان، مەگەر لە حاڵەتی تاوانی بینراودا بێت.

چوارەم: ئەندام پەرلەمان لە دەرەوەی خولی کۆبوونەوەکانی، بەبێ ڕەزامەندی سەرۆکی پەرلەمان، نابێت ڕاوەدوو بنرێت یان لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا بکرێت، یان, خۆی، ماڵی، یان نووسینگەی بپشکنرێت یان دەسگیر بکرێت، مەگەر لە حاڵەتی تاوانی بینراودا بێت، ودەبێ لەگەڵ دەستپێکردنەوەی کۆبوونەوەکانیدا, یەکسەر، پەرلەمان ئاگاداربکرێتەوە لەو ڕێکارانەی دەرهەقی کراون.

ماددەی:96

یەکەم: پەرلەمان بۆی هەیە بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی دەنگی ژمارەی ئەندامانی، خۆی هەڵوەشێنێتەوە.

دووەم: پەرلەمان بە فەرمانی سەرۆکی هەرێم لەم حاڵەتانەدا هەڵدەوەشێتەوە:

أ. دەست لەکار کێشانەوەی زیاتر لە نیوەی ئەندامەکانی.

ب. ئەگەر لە ڕۆژی بانگێهێشتکردنی بۆ کۆبوونەوەی بۆ دەستپێکردنی خولی هەڵبژاردنی تا ماوەی چلو پێنج ڕۆژ، ژمارەی یاسایی(نیساب)ی بەدی نەهات.

ج. ئەگەر پەرلەمان متمانەی بە سێ پێکهاتەی وەزاریی پێشنیازکراوی جیاوازی یەك لەدوایەك نەبەخشێت.

سێیەم: فەرمانیك دەردەچێت بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی کوردستان لە ماوەی (15) پازدە رۆژ لە رۆژی هەڵوەشاندنیەوەیدا ولەماوەی دوو مانگی پێش کۆتایی خولی هەلبژاردنی.

ماددەی:97

لە حاڵەتی هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمان، یان کۆتاییهاتنی خولی هەڵبژاردنەکەی، هەڵبژاردنێکی نوێ ساز دەکرێت، ئەویش لە ماوەی ئەو پەڕەکەی شەست ڕۆژدا، لە ڕۆژی هەڵوەشاندنەوەیەوە، یان لە ماوەی دوو مانگدا بەسەر کۆتاییهاتنی خولی هەڵبژاردنی.

ماددەی:98

ئەگەر ماوەی خولی هەڵبژاردنی پەرلەمان کۆتاییهاتو بەهۆی شەڕ یان کارەساتی سروشتی نەتوانرا هەڵبژاردنێکی نوێ ساز بکرێت، پەرلەمان لە ئەرکەکانی خۆی بەردەوام دەبێت تا هەڵبژاردنی پەرلەمانێکی نوێو بەستنی یەکەمین کۆبوونەوەی خۆی.

دووەم: دەسەڵاتی جێبەجێکردن

یەکەم: سەرۆکی هەرێمی کوردستان

ماددەی:99

یەکەم: هەرێم سەرۆکێکی هەیە بەناوی " سەرۆکی هەرێمی کوردستان" کە سەرۆکی باڵای دەسەڵاتی جێبەجێکردنەو فەرماندەی گشتی هێزی پێشمەرگەیە (پاسەوانی هەرێم)و نوێنەری گەلی هەرێمە ولە بۆنەی نیشتمانیو نەتەوەییەکاندا نوێنەرایەتی

هەرێم دەکاتو هەماهەنگی لەنێوان دزگاکانی فیدراڵ ودەزگاکانی هەرێمدا دەکات.

دووەم: سەرۆکی هەرێم جێگرێکی دەبێت لە ئەرکەکانیدا هاریکاری دەکاتو لە کاتی ئامادەنەبوونیدا جێگەی دەگرێتەوەو جێگری فەرمانەدەی گشتی هێزی پێشمەرگەشە.

ماددەی: 100

سەرۆکی هەرێمی کوردستان، بە دەنگدانی نهێنی گشتیـ ڕاستەوخۆ، لەلایەن هاوڵاتیانی هەرێمەوە هەڵدەبژێردرێت.

ماددە: 101

شێوەی هەڵبژاردنی سەرۆکی هەرێمی کوردستانو مەرجەکانی پاڵاوتنیو چۆنیەتی تۆمەتبارکردنو دادگاییکردنیو حاڵەتەکانی کۆتاییهاتنی ماوەی سەرۆکایەتی بە یاسایەك دیاردەکرێت.

ماددەی:102

سەرۆکی هەرێم بەر لە دەستەبەکاربوونی ئەرکو فەرمانەکانی ئەم سوێندە دەستووریەی خوارەوە لەبەردەم پەرلەمانی کوردستان- عێراق دەخوات:

"سوێند دەخۆم بە خوای گەورە پارێزگاری لە مافو دەسکەوتەکانو یەکێتیو بەروژەندییەکانی گەلی هەرێمی کوردستان بکەمو ڕاستگۆیانەو دڵسۆزانە ئەرکەکانم جێبەجێ بکەمو پابەندی دەستووری کوردستان-عیراق بم".

ماددەی:103

ویلایەتی سەرۆکی هەرێم چوار ساڵە ودەکرێت بۆ ویلایەتێکی دووەم هەڵبژێردرێتەوە.

ماددەی:104

سەرۆکی هەرێم ئەم دەسەڵاتانەی خوارەوە پیادە دەکات:

یەکەم: پێشنیارکردنی پرۆژەی یاسا وبریارەکان بۆ پەرلەمانی کوردستان-عێراق.

دووەم: دەرکردنی ئەو یاساو بریارانەی پەرلەمانی کوردستان دایان دەنێت، لەماوەی دە (10) رۆژ لە رۆژی وەرگرتنیان لە لایەن دیوانی سەرۆکایەتیەوە، سەرۆك بۆی هەیە توانج لە هەمووی یان لە هەندێکی بدات ورەوانەی پەرلەمانیان بکاتەوە بۆ دووبارە چاوپێخشاندنەوەیان.، ئەو کاتە بریاری پەرلەمان بنبر دەبێت لەبارەیەوەو ئەگەر لەماوەی دیارکراو دەرنەکرا، بە پەسندکراو دادەندرێت.

سێیەم: دەرکردنی فەرمانێك بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردنی گشتیی پەرلەمانی کوردستان-عیراق لە کاتی هەڵوەشاندنەوەیدا، یان بەکۆتایی هاتنی ماوەی خولی هەڵبژاردنی، ئەمەش بەپێی ماددەی 96ی ئەم دەستوورە لەگەڵ رەچاوکردنی ئەوماوانەی لە ماددەکانی 96 و97ی دا دیارکراوون.

چوارەم: دەرکردنی فەرمانی بانگهێشتکردنی پەرلەمانی کوردستان بۆ بەستنی یەکەم دانیشتنی خولی هەڵبژاردنی لەماوەی پازدە ڕۆژدا، لە ڕۆژی ڕاگەیاندنی ئەنجامەکان، ئەگەر ئەو بانگهێشتنە نەکرێت، ئەوا پەرلەمان خۆی ڕۆژێك دوای تەواوبوونی ئەو ماوە دیارکراوە، کۆ دەبێتەوە.

پێنجەم: هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانی کوردستان- عێراق بە دەرکردنی فەرمان (مەرسوم), لەو حاڵەتانەی کە لەم دەستوورە یان لە یاسای پەرلەمانی کوردستاندا، دیارکراون.

شەشەم: دەست پێ لەکارکێشانەوەی وەزیر لەسەر پێشنیاری سەرۆکی وەزیران.

حەوتەم: دەرکردنی هەندێ فەرمان کە هێزی یاساییان هەیە، دوای ڕاگۆڕینەوەو ڕێککەوتن لەگەڵ سەرۆکی پەرلەمانو سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێم، ئەگەر هەرێمی کوردستانو سیستەمی سیاسی یان ئاساییشە گشتییەکەی یان دامەزراوە

دەستوورییەکانی روو بەڕووی مەترسی تێکدەرانەی ئەوتۆ هاتن کە هەڕەشە لە قەوارەکەی بکاتو نەشدەتوانرا پەرلەمان کۆ ببێتەوە، بە مەرجێك ئەو فەرمانانە لە یەکەم کۆبوونەوەی پەرلەماندا بخرێنە بەردەمی، ئەگەر نەخرانە بەردەمی یان خرانو پەرلەمان پەسەندی نەکردن، ئەوا ئاکاری یاسایی لەدەست دەدەن.

هەشتەم: دەرکردنی لێبوردنی تایبەت بە تاوانباران، بەپێی یاسا.

نۆیەم: پەسندکردنی بڕیاری لە سێدارەدان، یان کەمکردنەوەی بۆ زیندانکردنی تا هەتایی.

دەیەم: ڕاگەیاندنی باری نا ئاسایی لە حاڵەتەکانی جەنگ، داگیرکردن، یاخیبوون، پشێوی، کارەساتی سروشتی، بلاّوبوونەوەی پەتا یان هەر حاڵەتێکی نا ئاسایی دیکە، بەو مەرجەی ماوەی یەکەمیان لە مانگێك تێپەڕ نەکاتو درێژکردنەوەکانی دواتر بە قایلبوونی پەرلەمان بکرێنو بۆ ماوەیەك بن، کە هەر جارە لە سێ مانگ تێپەڕ نەکاتو بە زۆرینەی ڕەهای دەنگی ئەندامانی پەرلەمان بێت، و بە یاسایەك حوکمەکانی تایبەت بە باری نا ئاسایی ڕێکدەخرێن.

یازدەهەم: بانگهێشتکردنی ئەنجومەنی وەزیران بۆ کۆبوونەوەی نا ئاسایی لە کاتی پێویستداو قسەکردن لە بارەی ئەو بابەتە دیارکراوانەی کۆبوونەوەکەی بۆ بەستراوەو سەرۆکایەتی کردنی ئەو کۆبوونەوەیە.

دوازدەهەم: ڕێگەدان بە هاتنە ناوەوەی هێزی چەکداری فیدراڵ بۆ ناو هەرێم لەکاتی پێویستدا، بە قایلبوونی پەرلەمانی کوردستان- عێراق، بە مەرجێك ئەركو شوێنو ماوەی مانەوەیان دیار بکرێت.

سێزدەهەم: سەرۆکی هەرێم، بە ڕەزامەندیی پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق، بۆی هەیە هێزی پێشمەرگە (پاسەوانی هەرێم) یان هێزی ئاسایشی ناوەخۆ بۆ دەرەوەی هەرێم بنێرێت.

چواردەهەم:

أ) پالێوراوی گەورەترین فراکسیۆنی پەرلەمانی رابسپێرێت بۆ پێکهێنانی ئەنجومەنی وەزیران لە ماوەی سی (30) رۆژ لە رۆژی راسپاردنیەوە.

ب) سەرۆکی هەرێم پالێوراویکی دیکەی هەمان فراکسیۆن رادەسپێرێت کە وەزارەت پێك بهێنێت ئەگەر پالێوراوی یەکەم لەو ماوەی لە برگە (1) ی سەرەوەدا دیارکراوە نەیتوانی وەزارەت پێك بێنێت.

ج) لە حالەتێك پالێوراوی دووەمیش نەی توانی وەزارەت پێك بێنێت، سەرۆکی هەرێم بۆی هەیە کەسێکی دیکە کە پەسەندی دەکات رابسپێرێت وەزارەت پێك بێنێت.

د) دەکرێ ئەوەی رادەسپێردرێت بە پێکهێنانی وەزارەت لە نێوان ئەندامانی پەرلەمان، یان هی دیکە بێت.

پازدەهەم: دەرکردنی فەرمانێك بۆ پەسەندکردنی دەست لەکار کێشانەوەی ئەنجومەنی وەزیران یان وەزیرێك، دوای ئەوەی پەرلەمان متمانە لە هەریەکێکیان دەستێنێتەوە.

شازدەهەم: دەرکردنی فەرمان (مەرسوم)ێك بۆ پەسەندکردنی دەست لەکارکێشانەوەی ئەنجومەنی وەزیران یان وەزیرێكو ڕاسپاردنیان بۆ بەردەوامبوون لە ئەرکەکانیاندا، تا پێکهاتنی وەزارەتێکی نوێ.

حەڤدەهەم: دەرکردنی فەرمان (مەرسوم) بۆ دامەزراندنی نوسینگەی تایبەتی هەرێم بۆ کاروباری ڕۆشنبیریو کۆمەڵایەتیو پەرەپێدان لە باڵوێزخانەو نێردراوە دیپلۆماتە عێراقیەکانی دەرەوەدا.

هەژدەهەم: دامەزراندنی خاوەن پلە تایبەتەکان، پاش کاندیدکردنیان لەلایەن وەزیری تایبەتمەندەوەو ڕەزامەندیی ئەنجومەنی وەزیران.

نۆزدەهەم: دامەزراندنی دادوەرانو سەرۆكو ئەندامانی داواکاری گشتی، دوای کاندیدکردنیان لەلایەن ئەنجومەنی دادوەری هەرێمەوە.

بیستەم: بەخشینی پلەی سەربازیی بە ئەفسەرانی پێشمەرگە (پاسەوانی هەرێم)و هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆو دەرکردن وخانەنشینکردنیان، بەپێی یاسا رەچاوکراوەکان.

بیستو یەك: بەخشینی نیشانەو مەدالیای تایبەت، بەپێی یاسا.

ماددەی:105

مووچەو دەرماڵەی سەرۆکی هەرێم وجێگرەکەی بە یاسا دیار دەکرێت.

ماددەی:106

سەرۆکایەتی هەرێم دیوانێکی دەبێت، کە پێکهاتەو ئەرکەکانی بە یاسا دیار دەکرێن.

ماددەی:107

یەکەم: ئەگەر سەرۆکی هەرێم دەستی لەکار کێشایەوە یان کۆچی دوایی کرد یان تووشی پەککەوتەیی هەمیشەیی هات، سەرۆکێکی تر بە هەمان رێگەی کە لەم دەستورەدا دیارکراوە هەڵدەبژێردرێت.

دووەم: ئەگەر پایەی سەرۆکی هەرێمی کوردستان چۆڵ بوو، سەرۆکی پەرلەمان ئەرکوفەرمانەکانی دەبینێ تا سەرۆکێکی نوێ بە هەمان شێوەی لەم دەستورەدا هاتووە، هەڵدەبژێردرێت.

سێیەم: لەکاتی ئامادەنەبوونی سەرۆکی هەرێمی کوردستان یان وەرگرتنی پشوو، جێگرەکەی ئەرکەکانی بەجێ دەگەیەنێت.

دووەم: ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستان

ماددەی: 108

ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستان دەسەڵاتی جێبەجێکردن وکارگێڕیە لە هەرێمداو لەژێر چاودێری‌و ئاراستە کردنی سەرۆکی هەرێمی کوردستاندا ئەرکەکانی جێبەجێ دەکات.

ماددەی:109

یەکەم: ئەنجومەنی وەزیران لە سەرۆك‌و جێگرەکەی‌و وەزیرەکان پێکدێ‌و بە یاسا پێکهاتەکەی دیار دەکرێت.

دووەم: راسپاردنی پاڵاوتە بۆ پێکهێنانی وەزارەت بەپێی حوکمەکانی برگەی چواردەهەم لە ماددەی (104)ی ئەم دەستوورە دەبێت.

سێیەم: سەرۆك وەزیرانی ڕاسپێردراو لە ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان یان لە کەسانی دی لەوانەی مەرجی ئەندامێتی پەرلەمانیان تێدایە، جێگرەکەی‌و وەزیرەکان دیار دەکات.

چوارەم: سەرۆك وەزیرانی ڕاسپێدراو لیستێك بەناوی ئەندامانی وەزارەتەکەی پێشکەش بە سەرۆکی هەرێم دەکات بۆ پەسندکردنی.

پێنجەم: دوای پەسندکردنی سەرۆکی هەرێم، سەرۆکی وەزیرانی ڕاسپێرداو ئەندامانی وەزارەتەکەی پێشکەش بە پەرلەمان دەکات‌و داوای بڕوا پێدانیان بۆ دەکات.

شەشەم: سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران سەرۆکایەتی دانیشتنەکانی ئەنجومەن دەکات، تەنیا لەو دانیشتنانەدا نەبێ کە سەرۆکی هەرێم ئامادەی دەبێت.

ماددەی: 110

سەرۆك وئەندامانی ئەنجومەنی وەزیران دوای ئەوەی متمانەیان پێ دەدرێو بەر لەدەست بەکاربوونیان لە ئەرکو فەرمانەکانیان ئەم سوێندە دەستووریە لەبەردەم پەرلەمان دەخۆن:

(سوێند بە خودای مەزن دەخۆم، کە بە دڵسۆزیەوە یەکێتی گەلو خاکی کوردستان-عێراق بپارێزمو ڕێزی دەستوورو یاسا رەچاوکراوەکان بگرم وبەرژوەندیەکانی گەل بە تەواوی لەبەرچاو بگرم).

ماددەی:111

لە پێکهێنانی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستاندا، ڕەچاوی نوێنەرایەتیەکی دادپەروەرانەی نەتەوەکانی هەرێم دەکرێت.

ماددەی:112

وەزیرەکان لەبەردەم پەرلەمانی کوردستاندا هاوکاری دەستەبەرن سەبارەت بە بەرپرسێتیان لەو کاروبارانەی پەیوەستن بە ئەنجومەنی وەزیرانەوە وهەر وەزیرێکیش بە تەنیا بەرپرسە لە کاری وەزارەتەکەی وهەر ئەویش بەرپرسیاری یەکەمو ڕاستەوخۆیە لێی.

ماددەی:113

ئەنجومەنی وەزیران ئەم دەسەڵاتو تایبەتمەندیانەی خوارەوەی پیادە دەکات:

یەکەم: جێبەجێکردنی یاساو بڕیارو ڕێنماییەکان لەگەڵ پارێزگاریکردنی ئاسایشی هەرێمو سامانی گشتی.

دووەم: بە بەشداری لەگەڵ سەرۆکی هەرێمی کوردستاندا، نەخشەی سیاسەتی گشتی دادەنێ وجێبەجێی دەکات, دوای رەزامەندیی پەرلەمان لەسەر نەخشەکە.

سێیەم: ئامادەکردنی پرۆژەکانی پلانی پەرەپێدان وجێبەجێکردنیان، ئەویش دوای بڕیاردانی پەرلەمان لەسەر پرۆژەکان.

چوارەم: حکومەتی هەرێمی کوردستان, لەگەڵ حکومەتی فیدرالیدا، کێڵگەکانی نەوتو گازی دەرهێنراو لە خاکی کوردستان-عیراق وسوود لێورگیراو لەرووی بازرگانیەوە بەر لە **2005/8/15** بەڕێوەدەبەن، بە مەرجێك دەرامەتەکەیان بەشێوەیەکی دادپەروەرانەو بەپێی ئەو بنەما دیارکراوانەی لە مادده **112** ی دەستووری فیدراڵدا هاتوون، دابەشبکرێن، ئەمەش بە یاسایەك رێکدەخرێت. پێوەری بەرهەمی بازرگانی بۆ مەبەستەکانی جێبەجێکردنی حوکمی ئەم برگەیەش دەرهێنانی

(**5000**) پێنج هەزار بەرمیلە لە رۆژێکدا لەماوەی **12** دوازدە مانگی پێش **2005/8/15**ـەوە.

پێنجەم: حکومەتی هەرێمی کوردستان، لەگەڵ حکومەتی فیدراڵدا نەخشەی ڕامیاریە ستراتیژیەکانی پێویست بۆ پێشخستنی سامانی نەوتو گاز دەکێشێت، بە مەرجێك رەزامەندیی پەرلەمانی کوردستانی لەسەر بێت.

شەشەم: حکومەتی هەرێمی کوردستان چی پێویست بکات بۆ ئەو کێڵگە نەوتانەی لێیان دەرنەهاتوون، یان لێیان دەرهاتوون ولە رووی بازرگانیەوە بەروبوومیان لێوەرنەگیراوە پێش **2005/8/15**، لە ئەستۆ دەگرێت، وەك کردارەکانی پرۆسەی دیتنەوەو دەرهێنانو بەڕێوەبردون دروستکردنو فرۆشتنو بازاڕ دیتنەوەو ناردنەدەرەوە و شتەکانی دی لە ئەستۆ دەگرێت. ئەمەش بە یاسایەك رێکدەخرێت. پێوەری بەرهەمی بازرگانی بۆ مەبەستەکانی جێبەجێکردنی حوکمی ئەم برگەیە

(5000) بەرمیلە لە رۆژیکدا لەماوەی دوازدە (12) مانگی پێش رۆژی 2005/8/15.

حەوتەم: هەموو ئەو ئەرکانە جێبەجێ دەکات کە لە تایبەتمەندیە دیارکراوەکانی دەسەڵاتی فیدراڵدا نەهاتوونو بە ئەرکی جێبەجێکردنی تایبەت بە هەرێم دادەنرێن، بە پێی ماددەی 110ی دەستوری فیدرال.

هەشتەم: ئەو دەسەڵاتە هاوبەشانە جێبەجێ دەکات کە لە نێوان دەسەڵاتەکانی فیدرال ودەسەڵاتەکانی هەرێمدان، بە پێی حوکمەکانی دەستووری فیدرالی.

نۆیەم: ئامادەکردنی پرۆژەی بودجەی گشتی هەرێم.

دەیەم: ئامادەکردن و پێشکەشکردنی پرۆژەکانی یاسا وبریارەکان بۆ پەرلەمانی کوردستان-عێراق.

یانزدەم: دەرکردنی بڕیاری جێبەجێکردنو کارگێری بەپێی یاساو ڕێنماییەکان.

دوازدەم: سەرپەرشتیکردنی کاری وەزارەتو دەزگاو شوێنە گشتییەکانی هەرێمی کوردستانو ئاراستەکردن و بەدوا چوونو چاودێریو هەماهەنگیکردن لە نێوانیاندا.

سیازدەم: دامەزراندنی فەرمانبەرانو بەرزکردنەوەی مووچەکانیان ودەرکردنو لابردن وخانەنشینکردنیان، بەپێی یاسا بە شێوەیەك پێچەوانەی یاسای ئەنجومەنی راژەی شارستانی لە هەرێمدا نەبێت.

چواردەم: پاڵاوتنی نوێنەرانی هەرێم لە دەستە فیدراڵییە سەربەخۆکان و فەرمانبەریە فیدراڵییەکاندا لەوانەی لە پلەی بەڕێوەبەری گشتیو بەرەو ژوورن، بە رەزامەندی پەرلەمانی کوردستان- عێراق.

پانزدەم: دروستکردنو ڕێکخستنی هێزی ئاسایشی ناوخۆی هەرێم وەك پۆلیسو ئاساییشو پاسەوانی هەرێم.

ماددەی:114

یەکەم: ئەنجومەنی وەزیران لە یەکێك لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا بە دەست لەکارکێشایەوە دادەنرێت:

أ) دەستکێشانەوەی سەرۆکەکەی.

ب) پەرلەمانی کوردستان متمانە لە سەرۆکەکەی وەربگرێتەوە.

ج) دەسپێکردنی ویلایەتێکی نوێی پەرلەمانی کوردستان-عیراق.

د) دەستپێکردنی ویلایەتێکی نوێی سەرۆکی هەرێمی کوردستان.

هـ) کۆچی دوایی سەرۆکی ئەنجومەن.

دووەم: وەزیر بەدەستکێشایەوە دادەنرێت ئەگەر پەرلەمانی کوردستان متمانەی لێوەربگرێتەوە.

سێیەم: ئەنجومەنی وەزیرانی دەست لەکارکێشایەوە بە ئەنجومەنێکی راییکردنی کارەکان دادەندرێت تا ئەو کاتەی ئەنجومەنی نوێ دادەمەزرێت.

ماددەی:115

یەکەم: چۆنیەتی تۆمەتبارکردنی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیرانو جێگرەکەیو وەزیرەکانو دادگاییکردنیان بە یاسایەك دیار دەکرێت.

دووەم: مووچەو دەرماڵەی سەرۆکی وەزیرانو جێگرەکەیو وەزیرەکان بە یاسا دیار دەکرێت.